

3889
CS

ČESKOSLOVENSKO 38–89
ATENTÁT: MODELOVÉ HODINY

Obsah

Modelová hodina 1 Zatčení Jindřicha Jelínka	3
Modelová hodina 2 Kolaborace	7
Modelová hodina 3 Vzpomínání na holocaust	11
Modelová hodina 4 Podoby odboje	16
Modelová hodina 5 Romská perspektiva soudobých dějin	20

Aktivita v kostce

Žáci se seznamují s dobovým vnímáním atentátu na Heydricha a konfrontují tento dobový pohled s heroickou perspektivou této události, která se stala oficiálním rámcem vzpomínání. V úvodu analyzují heroickou perspektivu zosobněnou filmem *Atentát*, kterou pak následně srovnají s příběhem zatčení Jindřicha Jelínka. Příběh zatčení je podán skrze vzpomínku jeho ženy Ludmily, žáci tedy vnímají několik perspektiv. V závěru aktivity zpevňují získané porozumění skrze analýzu několika fotografií, které opět zosobňují různé vrstvy významu atentátu (Lidice, vynucené projevy loajality).

Didaktické cíle

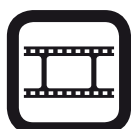
Žáci se seznámí s prožitkem heydrichiády a s dopady německých represálií na české obyvatele protektorátu. Žáci chápou torzovitost individuální vzpomínky a její nespolehlivost. Žáci rozumí, jak vnímala atentát na Heydricha česká populace v protektorátu. Žáci rozumí významu drobné odbojové činnosti (šíření letáků) a rizik, která s ní byla spojena. Žáci rozumí přidělovému systému, zásobování a černému trhu. Žáci rozumí genderové perspektivě pohledu na dějiny.

Časová náročnost

Příprava učitele: 20–25 min.

Práce ve vyučování: 40–45 min.

Seznam scén

A1.S0 Intro modulu

A1.S10b Stěhování Ludmily

A1.S1a Komiks Zatčení Jindřicha

A1.S1c Hra Odpověď gestapu

A1.S2 Hra Schovávání letáků

A1.S4 Hra Uklízení bytu

A1.S3a Rozhovor s Ludmilou Jelínkovou

Další materiály

Další materiály jsou dostupné online na webu Dějepis ve 21. století:

<http://www.dejepis21.cz/zatceni-jindricha-jelinka>

Filmová ukázka 1: Důsledky atentátu: *Atentát* (1964, r. Jiří Sequens)

Filmová ukázka 2: Dopad atentátu: *Operace Silver A* (2007, r. Jiří Strach)

Fotografie 1: Fotografie kola parašutistů vystavená na Václavském náměstí (ČTK, 1942)

Fotografie 2: Fotografie zavražděných lidických mužů (ČTK, 1942)

Fotografie 3: Fotografie demonstrace na podporu protektorátní vlády (ABS, 1942)

Metodické podněty

První modelová hodina se snaží o vyvážení obrazu atentátu na Heydricha z heroického narativu. Expozici tématu představuje úryvek z filmu Jiřího Sequense z roku 1964 (filmová ukázka 1: Důsledky atentátu), který v mnoha ohledech tento typ vyprávění reprezentuje a který jej vlastně vytvořil. Poté co zarámujeme událost do historického času, seznámíme žáky s kontextem hry.

Samotný příběh Jindřicha Jelínka sledují žáci ve dvou fázích. V té první se dozvědí především o okolnostech jeho zatčení. Médiem je zejména interaktivní komiks, proložený navíc třemi hrami. Hry mají hlavně aktivizační a motivační efekt – žáci jsou vtahováni do děje, zajímají se o Jindřichův příběh, hra „Uklízení bytu“ kromě toho seznamuje žáky s předměty denní potřeby a spotřeby. Další informace se žáci dozvědí z rozhovoru s Ludmilou. Ovšem Ludmiliny informace jsou dosti torzovité. Namísto systemizovaných konkrétních poznatků dostávají žáci nestrukturované emoce. Didaktický cíl považujeme za naplněný, uvědomí-li si žák limity pamětnického vyprávění, neúplnost a subjektivitu tohoto vyprávění. Analytická stránka cvičení je zaměřena na Ludmilino vyprávění – žák rozlišuje mezi tím, co ví, co si myslí, o čem vůbec nemluví. Využívá přitom jako referenční rámec úvodní zkušenost s heroickým vyprávěním o atentátu z roku 1964.

Jednotlivé závěry syntetizujeme formou řízeného rozhovoru. Vzpomínka Ludmily Jelínkové nám reprezentuje narativ českého obyvatelstva protektorátu sužovaného nacistickými represemi. Abychom rozvinuli a také zobecnili tuto perspektivu, zaměříme se v následných aktivitách na analýzu jednoho filmového obrazu a tří dobových fotografií.

V ukázce ze snímku Jiřího Stracha (filmová ukázka 2: Dopad atentátu) vidíme, jak mohly vypadat reakce obyvatel protektorátu. Ukázka ze soudobého snímku polemizuje s ukázkou z roku 1964, protože do heroických vzorců vyprávění vnáší nehrdinský strach a obavy „obyčejných lidí“. Na tuto ilustraci multiperspektivy navazuje analýza tří obrazů zachycujících ohlas atentátu: fotografie vystaveného kola odkazuje k výzvě, kterou nacisté učinili směrem k veřejnosti, fotografie popravených lidických mužů ilustruje mimořádnou vlnu teroru, která se po atentátu vzedmula, a fotografie demonstrace na podporu protektorátní vlády upozorňuje na převažující způsob adaptace na tento teror. Na každý z těchto obrazů se vážou konkrétní otázky, ovšem teprve jako celek vytváří kompozici, která představuje doplněk k příběhu Ludmily Jelínkové.

Cílem analýzy těchto obrazů není dospět k jednoznačnému morálnímu postoji vůči konformnímu jednání většiny obyvatel v období heydrichiády (ve stylu „bylo to pochopitelné“ nebo „bylo to odsouzeníhodné“), ale pouhá ilustrace perspektiv.

V rámci diskuse bychom měli zmínit i specifický kontext projevů loajality, které byly vynucovány okupační správou. Morálnímu hodnocení se nevyhneme, lze ovšem předpokládat, že jej budou do diskuse vnášet spíše samotní žáci a my jej budeme jen korigovat a moderovat.

Navržený postup

Fáze 1 cca 10 minut

Vysvětlení kontextu: cca 5 min.

- **historický:** výklad o protektorátu, o atentátu (použijeme klip Důsledky atentátu – motivační video vysvětlující důvody, ale i následky atentátu na Heydricha)
- **Intro modulu (A1.S0) + kontext hry:** Hráč pomáhá stěhovat babičku, přitom objevuje staré tajemství svého dědečka, který byl za války vězněn. Rozdáme pracovní listy: upozorníme žáky, že informace získávají postupně.

Fáze 2 cca 10 minut

Expozice příběhu a zatčení Jindřicha

- A1.S10b** Stěhování Ludmily
- A1.S1a** Komiks Zatčení Jindřicha
- A1.S1c** Hra Odpověď gestapu
- A1.S2** Hra Schovávání letáků
- A1.S4** Hra Uklízení bytu

Dáváme prostor pro kolektivní rozhodování při hledání odpovědi gestapu a schovávání letáků. Žáci zaznamenávají své postřehy do pracovních listů.

Fáze 3 cca 10 minut

Rozšíření obrazu – rozhovor s Ludmilou.

- A1.S3a** Rozhovor s Ludmilou Jelínkovou – žáci formulují otázky
 - Co se vlastně stalo? Shrňte dění v rodině Jelínkových v roce 1942. (žáci pokračují v práci s pracovním listem 1). Žáků se můžete například zeptat:
 - Jak asi Ludmila hodnotila atentát na Heydricha a jeho význam pro tehdejší českou společnost?
 - Co věděla, či nevěděla o Jindřichově ilegální činnosti?
 - Co z jejích vzpomínek vyplývá o situaci v zásobování?
- Snažíme se nechat rozhodovat v klíčových bodech žáky. Žáci kompletují odpovědi do pracovních listů.

Fáze 4 cca 5 minut

Reflexe. Reflexe závěrů formou řízené diskuse.

Fáze 5 5–10 minut

Rozšiřující aktivity.

Filmová ukázka 2 (Dopady atentátu) – analýza filmového obrazu.

Fotografie 1–3 – analýza dobových fotografií.

- Jak reagovala na atentát česká společnost?
- Byl příběh Ludmily Jelínkové spíše výjimečný, nebo spíše typický?
- Jak bychom chtěli, aby společnost reagovala?
- Jak bychom reagovali my?

Pracovní list 1 Zatčení Jindřicha

	Co Ludmila bezpečně ví – co popisuje?	Co Ludmila předpokládá?	Co Ludmila neví?
O svém muži za války (o Jindřichovi)?			
O gestapu?			
O svém sousedovi (o Málkovi)?			
Jak mluví o svém bytě?			
Co říká o balíčku?			
Co říká o deníku?			
Další informace, které mě zaujaly.			

Aktivita v kostce

Žáci se seznamují s pojmem kolaborace a na konkrétním příběhu aktivistického novináře Málka se zamýšlejí nad nejasnou hranicí mezi aktivní kolaborací a snahou nikomu neškodit. Málkův příběh je konfrontován s filmovými obrazy kolaborace, které ukazují její zřetelnou tvář, i s obrazy, které polemizují s některými jeho tvrzeními (význam atentátu na Heydricha).

Didaktické cíle

Žáci se seznamují s atmosférou heydrichiády – rozumí rizikům různých strategií chování, vnímají souvislosti mezi politickým tlakem a mravním selháváním jednotlivců.

Žáci porozumí nutnosti přizpůsobit komunikaci s druhými lidmi adekvátnímu sociálnímu kontextu.

Žáci chápou, že je obtížné jednoznačně hodnotit lidské jednání bez znalosti příslušného kontextu, rozumí nutnosti brát při hodnocení jednání v potaz dobové kontexty.

Žáci se seznamují s formami kolaborace a se škálou kolaborantského jednání, analyzují tento typ jednání.

Žáci rozumí motivacím vedoucím ke kolaboraci, dovedou některé motivy vyjmenovat.

Časová náročnost

Příprava učitele: 30–35 min.

Práce ve vyučování: 45 min.

Seznam scén

B1.S0 Úvodní video

B1.S5a Rozhovor s Josefem Málkem

B1.S5b Rozhovor s Josefem Málkem II

B1.S2 Komiks Příchod Málka domů

B1.S3 Hra Ničení předmětů

B1.S4 Komiks Málek vyhazuje věci

B1.S6a Komiks Málek přemýšlí nad článkem

B1.S6c Komiks Málek píše článek

B1.S7 Hra Psaní článku

Další materiály

Další materiály jsou dostupné online na webu Dějepis ve 21. století:

<http://www.dejepis21.cz/kolaborace>

Filmová ukázka 1: Kolaborace 1 (Je třeba zabít Sekala, r. Vladimír Michálek, 1996), 1:34 min.

Filmová ukázka 2: Kolaborace 2 (Ohlédnutí, r. Vladimír Máša, 1968), 0:46 min.

Fotografie 1: Demonstrace loajality (Světobzor: světová kronika současná slovem i obrazem,

Časopis pro zábavu i poučení, 1942, s. 119)

Metodické podněty

Hlavním cílem druhé modelové hodiny modulu je seznámit žáky se širokou škálou kolaborantského jednání a problematizovat jednoznačnost klasifikace takového typu jednání. V úvodu hodiny seznámíme žáky s některými podobami kolaborace. V první ukázce kolaborant Sekal vydírá sedláka Včelného a vynucuje si prodej jeho statku. Kolaborace je zde zobrazena jako nástroj osobního obohacení a kolaboranta ukazuje jako nemorálního člověka. Podobně, i když ne tak ostře vyznívá i ukázka 2, ve které zástup Čechů vyjadřuje za polévku vděčnost německé armádě. V dlouhé frontě na polévku najdeme všechny sociální vrstvy a vyjadřuje se tak symbolicky hodnocení Čechů jako kolaborantů. Z davu však vystupuje jeden člověk, který tomu nechce přihlížet a odvádí i svou dceru.

Poté, co jsme definovali kolaboraci jako vyhraněný typ nemorálního jednání, snažíme se ve druhé fázi ukázat, že v některých případech nelze takto striktně postupovat. Aktivistický novinář Málek prezentuje své psaní do protektorátních novin jako neškodné a hájící české zájmy. Jeho argumenty nelze snadno odbýt, poukazuje totiž na přímý nacistický teror, v němž se tyto projevy objevují. Žáci registrují Málkovy argumenty a vyjadřují se k nim. Vycházejí přitom z představy o kolaboraci, kterou získali z analýzy filmových ukázek.

Další fáze hodiny je věnována aktivizaci žáků. Série komiksů a interaktivních her by měla vést k jejich zapojení a vyšší pozornosti. Při hře Ničení předmětů se seznamují s dobovými artefakty a uvědomují si, že symbolické artefakty mohou v různých politických kontextech nabývat odlišných významů. Žáci si tak mohou uvědomit podmíněnost symbolické reprezentace, tedy že to, co v jednom režimu je považováno za hodnotné, v jiném může být vnímáno naopak. Vnímají také díky tomu rozdíl v oceňování hodnoty v oficiální sféře (na veřejnosti) a v privátní sféře (hodnota předmětu se pro jeho vlastníka nemění, ale jeho užití a symbolické vystavení s sebou může nést různá rizika). Při hře Psaní článku mohou zakoušet dilemata mezi zásadovým a konformním chováním. Zásadové jednání s sebou v situaci teroru nese vysoké riziko postihu.

Závěrečná fáze hodiny je věnována reflexi závěrů, které žáci učinili. Pracovní list jim pomáhá strukturovat jejich závěry, interaktivní hry umocňují analyticky učiněné závěry emocionálním prožitkem a tím zvyšují jejich retenci. V závěrečné reflexi můžeme ještě rozšířit obraz kolaborace o fotografii z demonstrace na podporu protektorátní vlády. Jednoznačné soudy o kolaborujících Čechích bychom ale měli zmírnit odkazem na všudypřítomný teror, který vytvářel atmosféru strachu. Cíl hodiny můžeme pokládat za naplněný tehdy, když žáci dojdou k závěru, že hodnotit kolaborantské jednání je obtížné a že musí důsledně zohledňovat řadu důležitých okolností.

Navržený postup

Fáze 1 cca 10 minut

Vysvětlení kontextu.

- **kontext hry:** Úvodní video – Hráč pomáhá stěhovat babičku, přitom objevuje staré tajemství svého dědečka, který byl za války vězněn, jedním z pamětníků je i soused Málek, kterého babička považuje za kolaboranta.
- **historický:** výklad pojmu kolaborace a analýza obrazů kolaborace
Filmová ukázka 1 (Je třeba zabít Sekala): 1:34 min.
- Jak byste nazvali Sekalovo jednání? Jaký je jeho postoj k nacistické moci?
Filmová ukázka 2 (Ohlédnutí): 0:46 min.
- Co se v ukázce děje, jaký výjev ukázka zachycuje? Jak byste hodnotili chování jednotlivých aktérů? Co chtěl podle vás autor sdělit? Rozdat pracovní listy.

Fáze 2 cca 10 minut

B1.S5a Rozhovor s Josefem Málkem

B1.S5b Rozhovor s Josefem Málkem II

Žáci sledují postoje Máška, všimají si, o čem se zmiňuje, jak mluví o spolupráci s nacistickým režimem, o čem mlčí. Své postřehy zaznamenávají do pracovního listu. Zaznamenávají si pojmy, kterým nerozumí, události, které neznají.

Fáze 3 15 minut

B1.S2 Komiks Příchod Máška domů

B1.S3 Hra Ničení předmětů

B1.S4 Komiks Málek vyhazuje věci

B1.S6a Komiks Málek přemýšlí nad článkem

B1.S6c Komiks Málek píše článek

B1.S7 Hra Psaní článku

Vedeme žáky k participaci na hrách i za cenu růstu neformálního jednání a drobné nekázně.

Fáze 4 10 minut

Reflexe. Žáci prezentují a diskutují své závěry.

Diskusi lze dynamizovat výzvou k hodnocení Máškova jednání.

Generování otázek: hranice eticky přijatelného jednání

- Lze označit Máškovo jednání za kolaborační? (možno srovnávat s typy kolaboračního jednání ve videích: Sekal, Ohlédnutí, . . .)
- Jako referenční rámec lze použít i fotografii 1 (demonstrace loajality) – můžeme se ptát, jaký je rozdíl mezi Máškem a demonstrujícími lidmi.
- Lze Máška považovat za slušného člověka?

Generování otázek: legitimita atentátu

- Posloužil atentát pouze Benešovi a jeho skupině? (možno použít ke srovnání ukázkou 3 „Důsledky atentátu“)
 - Lze akceptovat ztrátu lidských životů za obnovení státnosti?
- Generování rizik:** srovnání rizik za komunismu a nacismu
- V čem byla situace 50. let jiná?

Pracovní list 1 Co je kolaborace?

	Co tvrdí Málek	Co si myslíte vy
O svém psaní za protektorátu		
O atentátu		
O srovnání začátku čtyřicátých a padesátých let		
O německých represích		

Aktivita v kostce

Žáci se seznamují se způsoby vzpomínání na holocaust. Namísto epických popisů historické skutečnosti se soustředí na individuální vzpomínku. Tématem je i vzpomínání samotné, paměť se v rámci této aktivity jeví jako cosi nesamozřejmého, křehkého a obtížně přístupného. Jakub Hein vzpomíná na to, jak se v Osvětimi nerozdělil o vodu. Individuální příběh je provázán následujícími aktivitami s příběhem antisemitismu v Evropě a v českých zemích od 30. do 50. let 20. století.

Didaktické cíle

Žáci rozvíjejí své sociální kompetence: toleranci, empatii, pochopení, sociální obratnost v komunikaci.

Žáci si uvědomují jedinečnost, nesamozřejmost a intimitu vzpomínání na minulost.

Žáci rozumí specifické podobě pamětnického vzpomínání na stresové situace.

Žáci rozumí, analyzují a hodnotí diskriminaci Židů ve čtyřicátých a padesátých letech 20. století.

Žáci rozumí, analyzují a hodnotí vzpomínkovou praxi pamětníků holocaustu.

Časová náročnost

Příprava učitele: 20 min.

Práce ve vyučování: 35–40 min.

Seznam scén

F1.S0 Úvodní video

FS.3a Rozhovor s Jakubem Heinem

F1.S2 Komiks Osvětim

F1.S3b Rozhovor s Jakubem Heinem II

Další materiály

Další materiály jsou dostupné online na webu Dějepis ve 21. století:

<http://www.dejepis21.cz/vzpominani-na-holocaust>

Karikatura 1: Německá antisemitská propaganda určená Polákům (1942–1945, Studium Polski Podziemnej)

Karikatura 2: Nacistická antisemitská karikatura z roku 1938 (Giftplitz, antisemitská čítanka pro děti)

Karikatura 3: Kapitalismus a Židé (časopis Dikobraz, únor 1949)

Karikatura 4: Podání a stisknutí (časopis Dikobraz, leden 1952)

Filmová ukázka 1: Perzekuce (Protektor, r. Marek Najbrt, 2009), 3:10 min.

Metodické podněty

Cílem modelové hodiny není reprodukovat hrůzu holocaustu. Děs není didakticky produktivní. Cílem je ilustrovat postup diskriminace vůči Židům ze strany protektorátních a okupačních úřadů a přiblížit stresové situace, kterým museli Židé čelit. Důraz je postaven na rozbití binární opozice SS versus Židé, charakteristické pro konvenční způsoby reprezentace koncentračního tábora, a zobrazení i dalšího typu interakcí ve vztahu mezi vězni navzájem a problémů, které tyto vztahy s sebou nesly. Dalším neméně důležitým tématem, který prolíná všemi dialogy, jsou vzpomínkové praktiky ve vztahu k holocaustu. Cílem námětu je mj. pochopení a porozumění specifickým způsobům komunikace, který pamětníci praktikují, porozumění všem kontextům (sociálním, generačním, politickým, . . .), které tento způsob komunikace ovlivňují.

V úvodu aktivity vysvětlíme historické kořeny antisemitismu. První antisemitský plakát upozorňuje, že tento fenomén nemůže být zužován pouze na Německo. Nacistická karikatura pak slouží ke zpevnění závěrů získaných analýzou prvního obrazu a zároveň k připomenutí vražednosti nacistického antisemitismu.

Vlastní rozhovor s Heinem ilustruje důsledky antisemitismu ústícího v holocaust. Drsné a odmítavé vystupování Heina upozorňuje na skutečnost, že paměť není automaticky přístupná, ale je třeba ji neustále vydobývat, upozorňuje na traumatizující podobu vzpomínek. Ústřední Heinoва vzpomínka, vyjádřená formou komiksu Osvětim, upozorňuje na fakt, že život v táborech s sebou nesl neustálá etická dilemata. Heinovo vyprávění spojuje válečné události s poválečným vývojem, dotkne se i otázky antisemitismu v padesátých letech. Na tuto linku pak můžeme navázat rozborem karikatur z tohoto období. Téma komunistického antisemitismu má poukázat na skutečnost, že tento fenomén není ani zdaleka mrtvý, ale že je možné se s ním potkat i později, dokonce i dnes.

Navržený postup

Fáze 1 cca 10 minut

Vysvětlení kontextu.

- **kontext hry (Úvodní video):** Hráč pomáhá stěhovat babičku, přitom objevuje staré tajemství svého dědečka, který byl za války vězněn, jedním z pamětníků je i Jakub Hein, který pomáhal dědečkovi v Osvětimi.
 - **historický:** výklad geneze antisemitismu
 - Analýza karikatury 1 a 2
- Při jaké činnosti jsou Židé zobrazováni? Co je zřejmě záměrem autora?
Jaký obraz Židů předkládá čtenářům?
- Filmová ukázka 1 (Protektor): 0:46 min.
- Co se v ukázce děje, jaký výjev ukázka zachycuje? Jak si ukázku vykládáte?
Co chtěl podle vás autor sdělit? Rozdat pracovní listy 1 a 2.

Fáze 2 15 minut

Žáci sledují rozhovor s Heinem a kladou mu otázky.

- Dle našeho uvážení pracují ve skupinách, nebo individuálně.
Můžeme je instruovat obecnými úkoly:
- Sledujte, jakým způsobem pamětník vzpomíná na koncentrační tábor.
 - Všimněte si proměn postavení Židů od třicátých do padesátých let 20. století.
- Během rozhovoru s Heinem si žáci dělají poznámky do pracovních listů (nezapomeneme upozornit na pracovní list 2 věnovaný krabici).
Pozor – je důležité dojít k otázce „Jak se něco takového mohlo stát?“

Fáze 3 10–15 minut

Žáci prezentují své závěry.

- Z těchto závěrů by v ideálním případě měly vzejít nové otázky.
Diskusi o podobách antisemitismu můžeme podpořit analýzou antisemitských karikatur z padesátých let.

Pracovní list 1 Holocaust a vzpomínání na něj

	Co říká	Co si o tom myslím
Jak vzpomíná na Osvětim?
Jaká traumata se Heinovi vybaví při vzpomínce na Osvětim?
Jaké byly Heinovy další osudy?
Kdo měl podle Heina zodpovědnost za holocaust?
Jaké měl Hein po válce pocity? Lišily se nějak tyto pocity od pocitů ostatních lidí?
Jak Hein vzpomíná? (Vzpomíná rád, vzpomíná ochotně, jak vzpomínku formuluje, popisuje ji srozumitelně, jde do hloubky, . . .)

Pracovní list 2 Předměty Jakuba Heina

	Co tento předmět vypovídá o společenském kontextu, o době, o které hovoří	Jak Hein popisuje tento předmět, jaké pocity a postoje s ním spojuje
Prohlášení o rodovém původu		
Židovská hvězda		
Fotografie z koncentračního tábora		
Legitimace KSČ		
Antisemitská karikatura		

Aktivita v kostce

Žáci se seznamují s některými méně efektními typy odbojové činnosti. Uvědomují si význam ilegálních letákových akcí a míru rizika, které s sebou tato činnost nesla. Rozumí odlišným perspektivám pohledu na odboj (kritickému postoji ženy i postoji odbojáře), analyzují důvody těchto odlišností a hodnotí je.

Didaktické cíle

Žáci se seznamují s motivací odbojářů, mírou rizika, které podstupovali, způsoby, jakým vnímali odbojové aktivity občané nezapojení do odboje, povahou odboje („torzovitost“ ilegálních aktivit). Žáci zvyšují svou empatii vůči pamětníkům – vnímají vzpomínání jako složitý a citlivý proces, rozvíjejí své sociální kompetence, především ohleduplnost a toleranci.

Žáci analyzují a hodnotí význam jednotlivých odbojových činností, motivace odbojářů, různé stupně jejich zapojení do odboje.

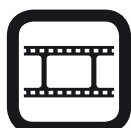
Žáci rozumí odlišnému pohledu na odboj z pohledu odbojářů a příslušníků „šedé zóny“, uvědomují si multiperspektivitu dějin.

Časová náročnost

Příprava učitele: 20 min.

Práce ve vyučování: 35 min.

Seznam scén

D1.S0 Úvodní video

A1.S3xx Rozhovor s Ludmilou Jelínkovou II

D1.S5a Rozhovor s Matyášem Krejcarem I

D1.S5b Rozhovor s Matyášem Krejcarem II

D1.S5c Rozhovor s Matyášem Krejcarem III

D1.S2 Komiks Strojírenská fabrika

Další materiály

Další materiály jsou dostupné online na webu Dějepis ve 21. století:

<http://www.dejepis21.cz/podoby-odboje>

Filmová ukázka 1: Ilegální tisk (Vlak dětství a naděje, 1985, r. Karel Kachyňa), 2:17 min.

Filmová ukázka 2: Ilegální tiskárna (A pozdravuj vlašťovky... , 1972, r. Jaromil Jireš), 1:18 min.

Filmová ukázka 3: Spojka (Želary, 2003, r. Ondřej Trojan), 3:37 min.

Metodické podněty

Hodina sleduje především dva základní cíle: ilustrovat drobnou odbojovou činnost spočívající především ve výrobě a distribuci ilegálních tiskovin a reflektovat postoje tehdejších aktérů – odbojářů i příslušníků tzv. šedé zóny. Žáci by měli pochopit význam těchto aktivit, které ve srovnání s „efektivnějšími“ formami odboje (sabotáže, ozbrojený partyzánský boj, zahraniční odboj) nejsou tak atraktivní a mohou být i přehlíženy. Úvodní videa exponují téma a otvírají otázku po smyslu těchto aktivit. Zároveň ilustrují spektrum postojů vůči odboji (obavy z postihů, ochota zapojit se do protinacistické činnosti). Analýzu postojů bychom měli doplnit stručnou informací o specifikách českého odboje soustředícího se (na rozdíl třeba od situace na Balkáně, v Polsku nebo na území Sovětského svazu) spíše na zpravodajské aktivity než na přímý ozbrojený boj s okupanty.

Na tuto expozici navážeme rozhovory s Ludmilou Jelínkovou a Matyášem Krejcarem. Zatímco Ludmila formuluje kritický pohled na odboj a vnímá jej jako ohrožení rodiny, Krejcar klade důraz na mravní rozměr odboje jako politického činu. Není naším cílem klasifikovat jeden postoj jako správný a druhý jako chybný, ale spíše upozornit, že oba mají svou váhu a nelze je zcela odmítat. Při reflexi je ovšem třeba upozornit na to, že Krejcarův postoj byl ve svém důsledku státotvorný a přispíval k porážce nacismu. To si ostatně uvědomuje i Ludmila („třeba bychom skončili na Sibiři“).

Krejcarovo vyprávění je obsáhlejší také proto, že popisuje, jak konkrétně jeden typ odbojové činnosti mohl vypadat. Krejcarovo podání je civilní, nesentimentální, nepatetické. Skromně příliš nezdůrazňuje rizika. V následných aktivitách proto využijeme filmovou ukázkou 3 (Spojka), která inscenuje jeden z okamžiků zpravodajské války. Eliška má doručit zprávu na konkrétní adresu. I když úkol je banální, riziko je značné. Eliška si ho ovšem uvědomí až v okamžiku, kdy jí hrozí zatčení a jen shodnou okolností z nepříjemné situace vyvázne. Ukáзка nám může posloužit jako zpevnění analytických závěrů získaných z Krejcarova vyprávění.

Navržený postup

Fáze 1 cca 10 minut

Vysvětlení kontextu.

Význam odboje a jeho typologie

Filmová ukázka 1: Ilegální tisk (Vlak dětství a naděje)

- Co se v ukázce děje?
- Které činnosti jsou ilegální a které jsou odbojové?
- Čím se lišily jednotlivé činnosti.

Alternativně lze použít také filmovou ukázku 2: Ilegální tiskárna.

Měli bychom krátce vysvětlit omezení českého odboje (rozvinutá infrastruktura, nedostatek neprostopné divočiny) ve srovnání s odbojem ve východní Evropě.

Fáze 2 cca 5 minut

Vysvětlení herního kontextu.

Kontext hry.

Úvodní video vysvětluje herní kontext: Hráč pomáhá stěhovat babičku, přitom objevuje staré tajemství svého dědečka, který byl za války vězněn, jedním z pamětníků je i Matyáš Krejcar, který s dědečkem spolupracoval v odboji. Rozdáme žákům pracovní listy. Vysvětlíme žákům, že cílem cvičení je seznámení se s různými formami odboje a také s různými přístupy k odboji. Na úvod prezentujeme pohled Ludmily:

A1.S3xx Rozhovor s Ludmilou Jelínkovou II

POZOR: je třeba začít replikou o dědově deníku (pouze ta tematizuje větev o Krejcarovi – mluví se tam o něm jako o „třetím“), ostatní větve je lepší minout. Žáci reflektují postoje Ludmily.

Fáze 3 10 minut

V další části reflektujeme pohled Matyáše Krejcara.

Součástí této fáze je i neúspěšný pokus o telefonický rozhovor.

Klíčovou částí celého bloku je scéna **D1.S5c** Rozhovor s Matyášem Krejcarem III.

V této scéně je třeba dostat se ke Krejcarově reflexi vlastní odbojové činnosti.

Když budeme správně klást otázky, hra nás navede i na komiks.

Žáci si dělají poznámky do obou částí pracovního listu.

Fáze 4 10 minut

Žáci prezentují své závěry, diskutují o nich. Diskusi můžeme aktivizovat některými otázkami vztahujícími se ke Krejcarovu vyprávění:

- Kdo byli muži, kteří ho u východu z fabriky kontrolovali? Jak byste jejich chování hodnotili? Co to vypovídá o postojích vůči okupačnímu režimu?
- Komu asi Krejcarovy informace posloužily? Jaký měly podle vás význam? Získané závěry můžeme ještě upevnit filmovou ukázkou 3: Spojka, která ilustruje rizika s drobnou odbojovou aktivitou spojená.
- Popište, co se ve scéně děje, identifikujte všechny postavy.
- Jak přistupuje Eliška k svému úkolu?
- Jak byste hodnotili chování starého manželského páru?

Část 1 Vztah k odboji

	Ludmila	Krejcar
Jak mluví o odboji?		
Jak toto hodnocení zdůvodňuje?		
S kterým zdůvodněním se spíše ztotožňujete?		

Část 2 Vyprávění o odboji

	Co říká Krejcar?	Co si o tom myslíte vy?
Jaké formy odboje převládaly? Proč?		
Jaká rizika s sebou odboj nesl?		
Čím se lišil Krejcarův přístup k odboji od Jindřichova?		

Aktivita v kostce

Žáci se seznamují s diskriminací a perzekucí Romů za druhé světové války. Vzpomínání na válku je zasazeno do širších souvislostí toho, co předcházelo, i toho, co následovalo. Romská perspektiva problematizuje tradiční českou představu o Čechách a Židech jako výlučných obětech války a připomíná i nelichotivý spolupodíl protektorátních úřadů na romských internacích. Žáci se seznamují s touto perspektivou a uvažují o její souvislosti s perspektivou „českou“. Presentovaná perspektiva se může stát východiskem k uvažování o současné české identitě (a její proměně ve srovnání s polovinou 20. století), o tom, jak ji vymezovat a koho všeho do ní pojímat.

Didaktické cíle

Žáci umí vyjmenovat nejdůležitější události a místa související s perzekucí Romů za války.

Žáci vnímají specifika romského pohledu na soudobé dějiny a uvažují o souvislosti mezi romskou identitou a tradičním vymezováním české majority.

Žáci zvyšují své sociální kompetence ve vztahu k pamětníkům, rozumí obtížnosti pamětnického vyprávění a jsou vůči pamětníkům empatictí.

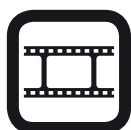
Žáci uvažují o české národní identitě, vnímají její proměnlivost v závislosti na historickém kontextu, rozvíjí svou schopnost konceptualizovat tento fenomén a vědomě ho reflektovat.

Časová náročnost

Příprava učitele: 20 min.

Práce ve vyučování: 40–45 min.

Seznam scén

G1.S0 Úvodní video

G1.S3b Rozhovor s Marií Červeňákovou

G1.S2 Komiks Tábor Lety

G1.S3c Rozhovor s Marií Červeňákovou II

Další materiály

Další materiály jsou dostupné online na webu Dějepis ve 21. století:

<http://www.dejepis21.cz/romska-perspektiva-soudobych-dejin>

Filmová ukázka 1: Lety jako místo paměti (Ó ty černý ptáčku, 1997, r. Břetislav Rychlík), 1:38 min.

Filmová ukázka 2: Romové v poválečné době (Můj přítel Fabián, 1953, r. Jiří Weiss), 1:58 min.

Metodické podněty

Modelová hodina tematizuje méně známou kapitolu z historie druhé světové války. Zároveň však zpřístupňuje opomíjenou perspektivu české minulosti a skrze ni otevírá téma české identity a jejího vymezení v obraze druhých. Téma perzekuce Romů za druhé světové války je často vnímáno jako „romský“, a nikoli „český“ příběh. K vzdělávacím cílům hodiny tak patří nejen osvojení konkrétních znalostí a rozvoj analytických dovedností, ale též kritická reflexe národní identity. Perspektivou menšin se národní dějiny ukazují jako otevřený problém a vzbuzují otázky: Kdo všechno patří do českého národa? Výukové cíle tak nejsou stanoveny konkrétně (žák umí, vyjmenuje, rozvíjí, atd.), ale spíše obecně (žák uvažuje, přemýšlí). Hlavní cíl představuje konceptualizace složitějšího historického pojmu, kterým je identita.

Identita není ve výuce dějepisu přímo tematizována. Většinou se nereflektovaně užívají koncepty „etnocentrické“, které prostřednictvím vyprávění národních dějin definují češtví v etnických souvislostech jako biologicko-sociální společenství, v méně častých případech se přijímá občanské vymezení národa jako společenství definované na základě idejí. Cílem hodiny je ovšem reflektovat oba koncepty, tj. odhalit jejich východiska, srovnat je a zhodnotit.

Prostředkem k naplnění cíle je sledování osudu Marie Červeňákové. Žáci sledují „menšinové“ vyprávění a zaujmají k němu vlastní postoje. Žáci využívají vstupních znalostí, kterých se jim zhuštěně dostalo z úvodního filmového klipu, ve kterém je shrnuta faktografie. Expresivní scény z Let upozorňují na hrubé chování dozorců k Romům. Klíčovou otázkou, která je v celém vyprávění pouze nezřetelně naznačena, představuje pozice Marie. Jak ona se cítí? V úvodu se vymezuje jako Romka („pro nás cigány . . .“). Ovšem ve vzpomínce z repatriačního tábora mluví o své příslušnosti k Čechům („najednou jsem mezi těmi cizinci zaslechla češtinu“). Také vyprávění o poválečných osudech vřazuje příběh Marie do širšího celku – utrpení v nacistických táborech nebylo kategorizováno podle rasy. Tato nezřetelnost je záměrná – představuje didaktickou výzvu, kterou můžeme využít k zpochybnění převládajících anticiganistických postojů (tj. vymezování Romů, jejich etiketizaci, atd.), aniž bychom vstupovali do obtížné polemiky se stávajícími stereotypy o zneužívání sociálních dávek atp. Závěrečná část námětu upozorňuje na rozdílnosti mezi nacismem a komunismem. Aniž bychom obecně příbuzné rysy těchto systémů odmítali, přece se v tomto konkrétním případě ukazuje zásadní systémová odlišnost ve vztahu k českému kontextu. Nacistický systém hrozil naprostým zničením českého národa a jeho jednotlivých složek. Na tuto sice banální, ale dosti podstatnou odlišnost se často zapomíná ve prospěch „obecně politologických“ strukturálních souvislostí obou totalit.

Konečně nabízí romská perspektiva možnost ilustrovat modernizační rozměr budovatelského režimu v padesátých letech. Ačkoli je třeba zohlednit ideologickou zatíženost ukázky, přece zobrazuje sociální vzestup, který režim Romům nabízel. Opět nejde o to upozadit či zamlčet represivní rozměr komunistického režimu, zvláště v jeho stalinské fázi, ale spíše o doplnění tohoto obrazu o prvky, které byly alespoň částí populace vnímány jako pozitivní. Nabídka sociálního vzestupu a sociálních jistot je obsažena jak ve vzpomínání Marie, tak v druhém klipu z roku 1956. Chybějící „temné stíny“ této modernizace můžeme dodat v následné diskusi (necitlivá asimilační politika, nerespektování romských kulturních specifíků, atd.).

Navržený postup

Fáze 1 cca 10 minut

Vysvětlení historického kontextu.

Rasově motivovaná diskriminace a perzekuce Romů (navazuje na druhořadé postavení Romů v ČSR)

- Filmová ukázka 1: Lety jako místo paměti.
- Proč jsou Lety hodné připomínání?
- Jsou podle vás Lety českým místem paměti?

Fáze 2 cca 10 minut

Vysvětlení herního kontextu.

Kontext hry. Úvodní video vysvětluje herní kontext:

Hráč pomáhá stěhovat babičku, přitom objevuje staré tajemství svého dědečka, který byl za války vězněn, jedním z pamětníků je i Marie Červeňáková.

Rozhovor s Marií Červeňákovou

G1.S3b Rozhovor s Marií Červeňákovou

G1.S2 Komiks Tábor Lety

G1.S3c Rozhovor s Marií Červeňákovou II

První dvě scény jsou expozicí osudu Marie. Vyprávění o Letech je lineární, při dalším vyprávění je nutné ptát se spíše obecně, aby rozhovor rychle neskončil. Důraz klademe nejen na válečné zážitky, ale i na poválečné osudy Marie. Příběh Jindřicha Jelínka a Egona Mareše spíše upozadíme, bez kontextu je málo srozumitelný.

Žáci vyplňují pracovní list.

Fáze 3 10–15 minut

Reflexe analytických závěrů.

Po fázi analýzy nastává fáze interpretace. Žáci si navzájem sdělují své závěry, diskutují o nich. Diskusi můžeme rozvinout několika otázkami:

- Patří příběh Marie Červeňákové do českých dějin?
- Jsou Lety místem české paměti?

Diskusi důsledně moderujeme, vylučujeme především otevřené projevy anticiganismu, zdůrazňujeme občanské pojetí národního společenství. Můžeme upozornit na to, že rasistické vymezení národa vylučující Romy zastávali nacisté. Měli bychom upozornit na historické proměny české identity, vymezit se proti naivní primooridialistické představě o neměnném národě.

Fáze 4 10 minut

Rozšiřující aktivity: analýza filmového obrazu a celkové shrnutí.

Pokračujeme v zasazování závěrů předcházející diskuse do širšího historického kontextu – analyzujeme filmovou ukázku 2: Romové v poválečné době.

- Co se v ukázce děje?
- Jaké je postavení Gézy Fabiána v rámci dělnického kolektivu?
- Jaké možnosti Gézovi nabízí tehdejší systém?
- Jak celou scénku můžeme vyložit? Vyplývají z ní nějaké obecnější závěry?

Závěry žáků zobecnujeme, zdůrazňujeme ovšem i odvrácenou tvář modernizace padesátých let: především asimilační tlak redukující romské kulturní tradice do folklorní ozdoby.

	Vyprávění Marie	Co si o tom myslím?
Lety u Písku		
Osvětim		
Repatriační tábor		
Svaz protifašistických bojovníků		